

7. На останньому етапі, що завершує процес розуміння тексту, виділяється його головна ідея, концепт. Іншими словами, виділяється смисл тексту, що являє собою скомпресовану форму його основного змісту, тобто нове якісне утворення.

Етапність смислоутворення дозволяє говорити про багаторівність процесу розуміння в цілому. Психолінгвісти вважають, що смисловий аналіз розпочинається з розшифровки елементарних фрагментів тексту – окремих слів, словосполучень та речень (на рівні співвідношення форми елементарних мовних одиниць та їх змісту, лінгвістичний рівень), потім відбувається встановлення зв'язку між проаналізованими фрагментами (на рівні співвідношення власних смислів, семантичний рівень), пізніше здійснюється співвідношення сукупності смислів формі їх вираження, вивчається ієрархія смислів (структурно-семантичний рівень), наступним етапом є розуміння тексту з відображеною ним дійсністю (герменевтичний рівень) та зв'язку з внутрішнім світом сприймаючого текст суб'єкта (психологічний рівень).

Висновки. В психолінгвістиці розуміння смислу тексту відбувається на різних етапах мисленнєвого процесу: спочатку – розуміння загального смислу на елементарному рівні, потім осмислення значень та їх формальне презентування та останнім етапом є смислове узагальнення на високому рівні. Останній етап смислового аналізу тексту залежить від особливостей суб'єкта пізнавальної діяльності, наявності в нього відповідних навиків роботи з текстовою інформацією, сформованості «апарату розуміння».

Література:

- 1.Блонський П.П. Развитие мышления школьника. Изб. пед. и психол. соч. В 2т. Т.2 – М.: Педагогика, 1979. – С. 5-117
- 2.Иванова В.П. Понимание научного текста как фактор формирования интеллектуальной культуры студентов [Электронный ресурс] : Дис. ... канд. психол. наук. 19.00.07. – М.: РГБ, 2005. (Из фондов Российской Государственной библиотеки).
- 3.Брудный А.А. Понимание как компонент психологии чтения. // Проблемы социологии и психологии чтения. – М., 1975. – С. 68-73
- 4.Гусев С.С. Тульчинський Г.Л. Проблема понимания в философии. – М.: Политздат, 1985. – 192с.
- 5.Чепелева Н.В. Психологія читання тексту студентами вузів. – К.: Либідь, 1990. – 98с.
- 6.Мухелишвили Н.Л., Шрейдер Ю.А. Постижение versus понимание //Семиотика: Труды по знаковым системам. Вып.23. Тарту.1989.-XXIII.-(Уч. зап. ТГУ, Вып. 855).- С.5-7
- 7.Смирнов А.А. Проблема психологии памяти. Избр. психол. пр. В 2 т. Т.2 – М.: Педагогика, 1987. – 342с.

УДК 378.147

Лисак Л. К.

МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА – ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ ЧАСТИН ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Фахівцем з великої літери можна вважати ту людину, яка не лише володіє високою кваліфікацією, а й є духовно багатою, творчою особистістю, про це піде мова у даній статті.

Перед нами, викладачами української мови технічних ВНЗ, стоїть важливе завдання – навчити студентів, майбутніх фахівців, мовної культури, яка є однією зі складових частин професійної культури. Фахівцем з великої літери можна вважати ту людину, яка не лише володіє високою кваліфікацією, а й є духовно багатою, творчою особистістю. Формування такого фахівця дедалі більше пов'язується з глибоким опануванням української мови, її тонкощами, таїною як усного, так і писемного професійного мовлення.

Основне завдання курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» – навчити студентів застосовувати набуті в школі знання з теорії й практики української мови для мовного вираження свого майбутнього фаху. Одержані знання в школі становлять ґрунт для освоєння студентами узагальнених вимог культури усного й писемного мовлення, зорієнтованого на професійну специфіку.

Вища школа – це інтелектуально-культурне середовище для зростання національної інтелігенції. Розвиток мови особистості – складний процес. Тому, перш за все, необхідно допомогти студентам зрозуміти, що високої мовної довершеності досягає та людина, яка багато працює над оволодінням мовою, прагне правильно говорити.

Удосконалення культури мови – одна з необхідних умов підвищення професіоналізму майбутніх фахівців, тому серцевиною курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)», що викладається в Донбаській державній машинобудівній академії, є розділ «Культура мови».

Звернення уваги на культуру усного й писемного мовлення вчорашніх випускників шкіл, училищ, технікумів зумовлене тим, що їхнє мовлення не є бездоганим. Колишні школярі не володіють досконало державною мовою, і на це є низка причин, а саме: проживання в «русифікованому» регіоні [Донецька область – Л. Л.] обумовило їхнє спілкування суржиком – «поширеною в Україні розмовною назвою ненормативного індивідуального мовлення певної особи та соціолекту певної групи, що будується на основі змішування, інтерференції елементів двох і більше мов» [3: 665]; неухважність у вивченні фонетичних, лексичних та граматичних основ української мови; недбале ставлення до своєї мовленнєвої діяльності, байдужість до того, як сказане те чи інше слово: доречне воно чи недоречне, приємне чи образливе.

На жаль, у нашому суспільстві не сприймаються як моральні принципи такі положення: «культура людини – це культура її мовлення», «людина, байдужа до власного мовлення – дикун». Допоки у вихованні нових поколінь ігноруватиметься роль мовного виховання, нам не домогтися високого рівня загальної культури суспільства. Говорити «балакати» по-українськи – ще не значить володіти українською мовою, тим більше «мовою» конкретної спеціальності, фаху [2: 7, 8].

Наші студенти – майбутня еліта України, більшість з яких у подальшому житті будуть обіймати керівні посади. Керівник спілкується не тільки з відвідувачами в години прийому. Його слово звучить на зборах співробітників, на конференціях різних регіональних масштабів. І скрізь воно має відповідати нормативному рівню державної мови. Прикро, коли в мовленні провідних фахівців, директорів підприємств, депутатів засвідчуються порушення акцентуаційних норм, мовленнєва надмірність і недостатність, неправильний вибір граматичної форми слова тощо.

Однак, зрозуміло, що, хоч назва курсу передає надто широке поняття «українська мова», вкласти в цей предмет вивчення всього, що передбачається академічним курсом української мови, немає ні достатнього часу, ні потреби. Його призначення – вузько спеціалізоване: прищепити майбутнім фахівцям-нефілологам навички використання української мови в професійному спілкуванні. Професійна підготовка майбутніх фахівців передбачає засвоєння ними загальнонаукової та фахової термінології, основ діловодства та складання ділових паперів, формування навичок роботи з науковими текстами, спеціальною літературою. Така спрямованість курсу вимагає визначення практичних вимог, адекватних його навчальній меті.

Перш за все доцільно використовувати вправи на вироблення фонетичної й граматичної якості усного й писемного мовлення. Серед вимог фонетичної правильності на перший план висувається робота над подоланням найбільш поширених порушень орфоепічних норм. Так, наприклад, відмітну рису фонетичної системи української мови становить наявність твердого [p] у кінці слова чи складу. Однак не всі мовці слідкують за правильністю проговорювання слів із цією літерою. Ненормативна вимова засвідчується

навіть у мовленні деяких дикторів і коментаторів радіо й телебачення. Тому є рація пропонувати студентам такі вправи:

- доповніть список слів (список фахової лексики додається) з кінцевим [p].

Перевірте, як ви вимовляєте ці слова;

- у яких із поданих слів вимова й написання збігаються, а в яких такого збігу немає?

Збудувати, здобувати, зшити, зсередини, зникнути...

- підготуйте виступ «Моя майбутня професія», слідкуйте за вимовою ненаголошених голосних, шиплячих звуків.

Вправи над виробленням правильного артикулювання звуків має продовжити робота над нормативним наголошуванням окремих слів, груп слів, над розрізненням значень слів і форм слів за наголосом. Наприклад:

- за словниками встановіть наголос у словах: *металургія, середина, завдання, читання, знаряддя*. Запишіть їх і прочитайте кілька разів, вслухаючись у вимову кожного з них;

- за одинадцятитомним «Словником української мови» встановіть лексичне значення наведених слів (пропонується фахова лексика), складіть із ними речення.

Досвід роботи в академії підтверджує актуальність проблеми перекладу з російської мови українською, тому пропонуємо студентам переклад після повторення певних розділів граматики, а саме: фонетичних змін у системі голосних і приголосних звуків; уживання й правопису м'якого знака й апострофа; особливостей правопису іменників 2-гої відміни чоловічого роду однини в родовому відмінку; правопису слів іншомовного походження; утворення ступенів порівняння прикметників; уживання дієприкметників і дієприслівників; прийменника *по*. Студенти опрацьовують запропоновані теми самостійно, адже це шкільний матеріал. На лекціях дані питання розглядаються тільки щодо специфіки їхнього вживання в офіційно-діловому й науковому стилі.

На практичних заняттях для закріплення лекційного й самостійно опрацьованого матеріалу пропонуємо студентам, наприклад, технічного напрямку підготовки, такі завдання:

1. Перекладіть іменники, запишіть їх у родовому відмінку однини: *выключатель, глушитель, кладовщик, толкатель, держатель...*

2. Перекладіть дієприкметники, складіть із ними речення: *самостягивающаяся, сдвигающийся, переключающий, блокированный, деформированный...*

3. Перекладіть слова іншомовного походження: *автоматизация, дискриминатор, металлургия, механика, радиопеленгирование...*

4. Перекладіть текст (тексти за напрямом майбутнього фаху). Виберіть із тексту типові слова й словосполучення. Перевірте їхнє значення, користуючись словником ділової людини.

Для розвитку ділового мовлення й культури мови майбутнього фахівця студенти ведуть словник ділової людини, що складається з:

- термінологічної лексики, склад якої формується під час перекладу фахових текстів;

- синонімів і паронімів ділового мовлення. Знання даної лексики не призведе до помилок при перекладі текстів із російської мови, де на позначення певних понять існує одне слово, а в українській мові їх декілька, наприклад: *считать – рахувати, лічити, вважати; адрес – адреса, адрес; предложение – речення, пропозиція;*

- складних випадків перекладу словосполучень, наприклад: *принимать участие – брати участь, на протяжении – протягом;*

- вживання прийменника *по*: *по инициативе – з ініціативи, по вторникам – щовівторка, по приказу – за наказом;*

- складних випадків перекладу під час складання документів:

Заявление – заява, к заявлению прилагать – до заяви додавати, ведущий инженер – провідний інженер, на должность – на посаду, по семейным обстоятельства – через сімейні обставини.

Доцільно використовувати на заняттях вправи, які допоможуть студентам позбутися деформації мови. Наприклад:

Картка №1

Виправте помилки:

повідка дня слідує, саме основне питання, список працюючих, слід перевести об'яву, ми завантажено роботою.

Картка №2

Укажіть правильні варіанти:

к цьому вопросу – до цього питання;

слідуючий рік – наступний рік;

я вибачаюся – вибачте мені.

Картка №3

В якому рядку допущено стилістичну помилку?

1. Аптека працює цілодобово.

2. Хто бажає взяти участь у конкурсі?

3. Ми проводимо гарні міроприємства.

У формуванні мовленнєвої культури майбутніх фахівців на одне з перших місць висувається дотримання мовного етикету, виробленого суспільством щодо відповідних мовних ситуацій. Тому на практичних заняттях студентам доречно пропонувати не тільки вправи із граматики й складання документів, а й, наприклад, такі види робіт:

1. Створіть рольову ситуацію. Під час обговорення, розповіді звертайте увагу на дотримання мовно-етикетних правил, на жести, на інтонацію:

а) Ви – начальник цеху. Слюсар Петров запізнився на роботу на 30 хвилин. Проведіть з ним бесіду.

б) Ви – начальник відділу. Представте нового працівника своїм колегам.

2. Відредагуйте телефонну розмову (пропонується діалог між службовцями).

3. Використовуючи етикетні формули, змодельуйте початкову фразу наступних ситуацій: а) запрошення підлеглих на ділову нараду; в) запрошення високих посадових осіб на наукову конференцію.

4. Вас відрядили за рубіж: до Англії, Франції, Німеччини. Запишіть, які форми звертання Ви будете вживати, звертаючись до партнерів.

5. Підготуйте інформаційну промову (5 хв.) про новини економічного життя, новинки з літератури фаху, огляд політичних подій у країні. Продумайте етикетні (початкові, кінцеві) моделі звертання до слухачів.

Отже, такі завдання допоможуть студентам, майбутнім фахівцям, позбутися того, що лежить за межами літературної мови, навчитися володіти усною й писемною формою державної мови, виробити такі якості, як: а) чистоту мовлення; б) точність мовлення; в) дохідливість мовлення.

Література:

1. Дорошенко С. І. Культура усного мовлення державного управління: Навчальний посібник / За ред. А. П. Яреценка. – Харків: ХІУ, 2001.

2. Культура фахового мовлення: Навчальний посібник / За ред. Н. Д. Бабич. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2006.

3. Тараненко О. О. Суржик: // Українська мова: Енциклопедія. – Вид. 2-ге, допов. – К., 2004.